

ДОСВІД ФРАНЦІЇ ТА НІМЕЧЧИНИ ЩОДО СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ПІДНЕСЕННЯ РІВНЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ ВИРОБНИЦТВ

THE EXPERIENCE OF FRANCE AND GERMANY TO CREATE CONDITIONS FOR INCREASING THE LEVEL OF NATIONAL HIGH-TECH INDUSTRIES

Олена САЛІХОВА,
кандидат економічних наук,
Інститут економіки та прогнозування
НАН України, Київ

Olena SALIKHOVA,
PhD Economics,
Institute for Economics and Forecasting,
Ukrainian NAS, Kyiv

«Ідея економіки, заснованої на знаннях, рушійною силою котрої є інновації, була дискредитована в українському суспільстві через неефективні та непослідовні дії влади та анонсування заходів, які так і не було втілено в життя» [1, с. 44]. Такого висновку дійшли експерти проекту ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні». Не можна не погодитись і з твердженням, що «офіційні заяви стосовно потреб в інноваційному розвитку не підтримуються ретельно розробленими заходами і, зокрема, відповідними та ефективними механізмами, програмами та рамковими умовами» [1, с. 49]. Суттєвою допомогою у вирішенні цих проблем є досвід формування й реалізації інноваційної політики в інших країнах та аналіз отриманих результатів. Нами було вивчено практику багатьох азійських та європейських держав. Серед них найдинамічнішою (за останні кілька років) у запровадженні широкомасштабних заходів з піднесення національної високотехнологічної сфери виявилась Франція. Вона поряд з Бельгією і Мальтою започаткувала найбільшу кількість державних програм з підтримки інноваційних підприємств, котрі знаходяться на стартовому етапі свого розвитку, а також за короткий термін запровадила низку нових інституцій для вирішення трьох ключових проблем: підтримки інновацій; фінансування інвестицій та експлуатаційного циклу в тандемі з банками та організаціями, що мають власний капітал; надання гарантій для полегшення отримання кредиту. Значний досвід у вирішенні цих проблем накопичено й у Німеччині.

Значний науково-практичний внесок у вирішення теоретико-методологічних проблем створення національної інноваційної системи (НІС) зробили фахівці ЦДПІН ім. Доброва НАН України та Інституту економічного прогнозування НАН України, спеціалісти інших авторитетних наукових установ. Існуючі напрацювання є, безперечно, вагомим підґрунтям для створення науково-обґрунтованої дослідницької та інноваційної політики нашої держави. Їх доречним доповненням та конкретизацією буде усвідомлення характерних особливостей останніх змін (2005-2011 роки) у НІС ключових європейських країн, яке стане підґрунтям для адекватного відтворення кращого світового досвіду в умовах України.

Задля цього необхідно, проаналізувавши досвід Франції як найбільш динамічного реформатора в Європі, і Німеччини, яка на сьогодні входить до числа інноваційних лідерів та не поспішає з радикальними змінами, здійснити порівняльний аналіз цих країн, аби з'ясувати, що є «наривним каменем» їх інноваційних систем та заходів підтримки. Нижченаведені висновки зроблено на основі широкого переліку літературних джерел, які подано у статті лише частково.

Незважаючи на те, що зазначені країни мають суттєві розбіжності в політичному устрої, масштабах та структурі економіки, рівні досліджень та інновацій (Німеччина належить до категорії «інноваційний лідер», а Франція – до «інноваційних послідовників»), у реалізації національних інноваційних політик, одним з пріоритетів яких є створення та підтримка високотехнологічних компаній в промисловості, вони, як показав порівняльний аналіз, мають багато спільного.

Проаналізовано заходи урядів Франції та Німеччини з формування умов для розвитку національної високотехнологічної сфери. Виявлено загальні та специфічні підходи, встановлено принципові відмінності. Подано рекомендації для оптимізації участі держави у розвитку високотехнологічних виробництв в Україні.

France and Germany government's actions of the forming the conditions for the national high-tech sector development are analysed. The general and specific approaches are revealed, their basic differences are determined. The recommendations for the optimization of the government participation in the development of the high-tech production in Ukraine are submitted.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ

У 2005 році в Німеччині укладено *Пакт в підтримку досліджень та інновацій*, а у Франції у цей же рік – *Пакт в підтримку досліджень*. Документи визначили схожі пріоритети, але мають деякі розбіжності, обумовлені національними особливостями: у Німеччині акцент зроблено на перерозподілі між федеральними

і регіональними урядами часток у фінансуванні ключових дослідницьких установ країни, а також на необхідності заохочення жінок у дослідницьку сферу; у Франції – на створенні системи оцінки рівня досліджень у країні.

Затверджені на державному рівні *Національна стратегія наукових досліджень та інновацій* (Франція, 2009-2012) та *Стратегія в галузі високих технологій 2020 для Німеччини* (Німеччина, 2010-2020) також в цілому мають багато спільного: формування кластерів майстерності, посилення державно-приватного партнерства, створення альянсів наука-промисловість тощо. Відмінності полягають в тому, що **Франція більше акцентує на вирішенні національних проблем**: автономії університетів, посиленні ролі Агентства з питань наукових досліджень як головного оператора з проектного фінансування науки; **Німеччина – на першості у загальносвітовому масштабі**, зокрема, у п'яти сферах глобальних змін (клімат та енергія, охорона здоров'я та харчування, мобільність, безпека, комунікації) та реалізації визначених 9 «далекоглядних проектів», спрямованих на досягнення конкретних наукових, технологічних і соціальних цілей. Отже, при досить схожих цілях (і навіть назвах) прийняті за останні роки **нормативно-правові і стратегічні документи у зазначених країнах не дублюють один одного**, а, враховуючи національну специфіку, визначають ключові аспекти реалізації інноваційної політики.

ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА

Протягом останніх п'яти років Франція здійснила значні нововведення на адміністративному, координаційному й консультативному рівнях, а також на рівні фінансових органів та оцінювання. Зокрема, створено: Верховну раду з науки і технологій – HCST (2006 рік), Генеральну Раду з питань індустрії, енергетики і технологій – CGIET (2009), Національну конференцію промисловості – CNI (2010), Стратегічні комітети виробничих ланцюжків CSF (2010), котрі відповідають за формування і реалізацію технологічної та інноваційної політики. Для вдосконалення фінансування фундаментальних і прикладних досліджень та інновацій створено Національну агенцію з питань досліджень – ANR (2005) і Державну компанію з розвитку інновацій і підтримки малих та середніх підприємств OSEO (2005). З метою оцінки ефективності державних витрат на дослідження та освіту було сформовано оцінювальний орган – Агентство з оцінки наукових досліджень та вищої освіти – AERES (2007).

У Німеччині конструкція інноваційної системи, сформована ще у 1980-х роках, майже не зазнала змін з прийняттям чергової Стратегії розвитку високих технологій. Але з урахуванням нових акцентів, зроблених, зокрема, на конкурентоспроможність, економічне зростання та зайнятість, вона була доповнена кількома новими елементами: при Бундестазі створено Комітет з

питань економіки і технологій та Комітет з оцінки освіти, досліджень і технологій; коло дорадчих органів поповнили: Комісія експертів з досліджень та інновацій – EFI (2006р.), Науково-дослідний союз економіка-наука – FUWW (2006), а також (як результат реформ федералізму) – Спільна наукова конференція – GWK (2008) – орган, відповідальний за прийняття принципових рішень щодо фінансування ДІР в масштабах країни (на базі федерального та земельних бюджетів), а також формування стратегій і програм розвитку загальнонаціональної наукоємної сфери.

Отже, в інноваційних системах обох країн спостерігається **поєва нових елементів**:

- консультативного органу з питань технологій;
- адміністративного органу, відповідального за ефективний розподіл державних коштів, спрямованих на освіту, дослідження та інновації;
- органу з оцінки освіти, досліджень і технологій.

Проведений нами аналіз інноваційних систем країн Південно-Східної Азії виявив аналогічні інституційні нововведення. Зокрема, в Кореї створено Корейський інститут оцінювання й планування науки і технологій – KISTER, серед завдань якого – моніторинг та оцінка національних ДІР програм, а також розподілення й координація національного бюджету ДІР.

СИСТЕМА ФІНАНСУВАННЯ

І Франція, і Німеччина застосовують багато моделей державного фінансування ДІР: інституційне (тематичне та нетематичне); проектне (тематичне та нетематичне) та індивідуальне (надання грантів). На наш погляд, переважання певної форми субсидування в цих країнах обумовлено специфічною для кожної з них структурою реципієнтів. Так, домінуюча частина державних витрат у Франції пов'язана з **інституційним фінансуванням – 77%**, тоді як у більшості європейських країн і, зокрема, у Німеччині значне місце посідає **проектне фінансування – 49%** (43% – інституційне). Ґрунтовний аналіз фінансових потоків, спрямованих на дослідження та інновації в цих країнах, показав, що **фактичне співвідношення інституційного й проектного фінансування відрізняється від офіційно поданого через наявність проміжних установ, які за рахунок отриманих бюджетних коштів самі фінансують інституції та проекти.**

Відмінною рисою проектного фінансування у Німеччині є тандем *Projekträger* та *KfW*. *Projekträger* (буквально «носії проектів») – це організації з управління проектами федеральних та земельних міністерств – 26 профільних установ на базі великих наукових центрів, компетенції яких полягають в оцінці та відборі проектів, але не пов'язані з їх фінансуванням. Роль основного провайдера коштів державного бюджету на дослідницькі програми виконує банківська група *KfW*. У Франції головною діювою особою з надання аналогічних послуг є компанія *OSEO*, в якій поєднано три національні агентства підтримки малого і середнього бізнесу: Національне агентство з питань комерціалізації результатів досліджень ANVAR, Програма гарантій *Sofaris* та Банк розвитку малих і середніх підприємств *BDPME*. Особливість цієї нещодавно створеної установи пов'язана з її багатофункціональністю. До компетенції *OSEO* входять: підтримка інновацій у французьких компаніях; спрощення доступу МСП до банківських позик та додаткового капіталу; зміцнення фінансових умов МСП та підтримка їх зростання. Всі ці дії базуються на одних і тих же засадах: *OSEO бере на себе частину ризиків за ініціативою підприємця та здійснює управління рівнем ризиків шляхом адаптації технологій їх оцінки й розподілу в зазначених сферах діяльності. Наявність органу комплексного обслуговування для забезпечення цілісного підходу до потреб клієнтів в особі OSEO, на наш погляд, є безперечною перевагою французької системи фінансування досліджень та інновацій* як запоруки створення нових та зміцнення існуючих високотехнологічних підприємств.

Додатковим джерелом фінансування досліджень та інновацій французьких високотехнологічних підприємств є **державні фонди**: Фонд конкурентоспроможності компаній (FCE), що бере участь у фінансуванні проектів стратегічних ДІР промислового сектору, Депозитно-позикова каса (CDC) – установа, яка фактично є великим державним інвестиційним банком, одним з найбільших інвесторів у різні довгострокові проекти. У Німеччині, навпаки, превають **приватні та громадські фонди і асоціації**, наприклад, Фонд ім.Александра фон Гумбольдта (створений ще у 1807 році, відновлений у 1953), Фонд «Фольксваген» (створений в 1961), Фонд Готтліба Даймлера та Карла Бенца (1976), Фонд Бертельсмана (1977), Асоціація дослідницьких об'єднань німецької промисловості ім. Отто фон Гюріке – AIF та Асоціація донорів з розвитку науки і гуманітарних наук Німеччини (Stifterverband) тощо. Історичні традиції німецької фінансової системи обумовлюють її теперішню інституційну структуру фінансування, характерною особливістю якої є недержавні фонди і асоціації, котрі роблять значний внесок у розвиток

національної фундаментальної науки, прикладних розробок та підвищення кваліфікації молодих спеціалістів.

ЗАХОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ

Сформовані в досліджених країнах системи підтримки інновацій і створення високотехнологічних компаній мають дуже схожі елементи. Аналіз заходів та інструментів досягнення цілей дослідницької та інноваційної політики Франції і Німеччини показав їх взаємодоповненість і поліаспектність, адже вони пов'язані з багатьма політиками: фінансовою, фіскальною, конкурентною, освітньою, науковою, технологічною, промисловою, зовнішньоторгівельною, соціальною, патентною, екологічною, секторальною, регіональною, політикою у сфері зайнятості тощо.

Створення нових та підтримка існуючих високотехнологічних компаній. Уряди обох країн на загальнодержавному рівні реалізують програми фінансової підтримки становлення високотехнологічної виробничої сфери. З метою виявлення нових проектів та утворення старт-апів у Франції проводиться *Національний конкурс на створення нових технологічних фірм*, де розглядаються два види проектів: «виникнення», що потребують ще одну фазу «дозрівання» (субсидія складає до 45 тис. євро, тобто 70% суми, необхідної для «дозрівання» розробки), та «створення-розробка», які є практично завершеними, а їхні результати можуть бути реалізовані у короткий термін (субсидія на суму, що не перевищує 450 тис. євро, до 60% вартості проекту). У Німеччині в рамках тематичної програми «*Інноваційні МСП*» (KMU-innovative) уповноважені установи (*Projekträger*) також відбирають претендентів для отримання державного фінансування на реалізацію проектів у таких стратегічних сферах знань, як: біотехнології, нанотехнології, оптика, технології виробництва, джерела енергії та створення нових компаній в цих галузях. Рівень проектного фінансування майже однаковий з діючим у Франції – 60% (максимум 50% + 10% дослідницький бонус для МСП).

З метою заохочення промислового та вузівського секторів до формування старт-апів у Німеччині в рамках федеральних програм венчурного капіталу реалізується програма *Фонд формування високотехнологічних компаній* (High-Tech Gründerfonds) та *Програма EXIST*, що спрямована на створення нових компаній на базі ВНЗ і посилення комерціалізації університетських досліджень через надання індивідуальних грантів. У Франції також запроваджено програми, що мають аналогічні цілі, зокрема: Програма «*Молоде інноваційне підприємство*» (*JEI*) та Програма «*Молоде університетське підприємство*» (*JEU*), котрі підтримують виникаючі, високоактивні ДІР підприємства та допомагають їм у перші роки їх розвитку: вони звільняються від деяких виплат, пов'язаних із соціальним забезпеченням персоналу, який має відношення до дослідницької діяльності (загальна пільга – 15–20% заробітної плати без відрахування податків проти 42% в середньому), а також від сплати податку на прибуток (протягом трьох перших років після заснування – на 100%, на четвертий рік – на 75%, на п'ятий – на 50%, на шостий – на 30%, на сьомий рік – на 10%). Принципові відмінності зазначених ініціатив – форма підтримки. **У французів – соціальні та фіскальні бенефіції протягом 7 років, у німців – одноразові асигнування на реалізацію проекту.**

Програми пайової участі. Для фінансування розвитку перспективних МСП у вигляді пайової участі, а також поповнення власного капіталу ряду великих компаній урядом Франції створено *Стратегічний фонд інвестування*, у Німеччині аналогічні програми започатковано банком *KfW*, зокрема: *Програму пайової участі за рахунок фонду ERP* та *Стартовий фонд ERP* (ERP-Startfonds). Принципова відмінність цих заходів полягає в тому, що **у Франції бенефіціарами є вже існуючі компанії**, діяльність яких пов'язана з пріоритетними технологічними напрямками (залежно від їх масштабів і категорії фонд надає їм різні послуги); **у Німеччині програмами пайової участі передбачено також створення нових високотехнологічних компаній, при цьому провідний інвестор контролює їх діяльність, а його послуги сплачує KfW.**

Кредитні програми. Для молодих (до 3-х років) компаній на початковій стадії існування, які швидко розвиваються та реалізують інноваційні проекти, що потребують фінансування протягом короткого терміну, французька *OSEO* запровадила програму «*Субординована позика у первинний капітал*», надаючи безвідсотковий кредит для початкового етапу. Аналогічна програма реалізується німецьким *KfW*. В рамках програми «*Капітал ERP для створення підприємства*» ним також пропонуються субординовані позики на створення (або придбання) підприємства. Також створено *Фонд фондів* (ERP-EIF Dachfonds) – для надання підтримки і фінансування фондів венчурного капіталу, які спеціалізуються на технологічних компаніях у Німеччині, що знаходяться на початковому етапі та на етапі розвитку; надання фінансування фондам, що забезпечують подальшу підтримку високотехнологічних компаній.

Фінансова підтримка інноваційних проектів діючих технологоорієнтованих МСП надається в Німеччині *KfW* через позики (фіксовані процентні ставки

сроком до 10 років) в рамках програми «ERP – інноваційна програма». Вона складається з фінансування ДІР (частина I програми) та впровадження нових продуктів, технологій і (або) послуг на ринку (частина II програми). Подібний проект під назвою «Контракт інноваційного розвитку» реалізує OSEO для проектів, що виконуються за програмою модернізації та інновацій, зокрема: на промисловий та комерційний запуск продукту, розвиток інноваційних технологій, модернізацію виробничих потужностей, виходу на нові ринки, реалізацію нових способів комерціалізації продуктів чи послуг.

Надання банківських гарантій фінансування. Для отримання позик, які призначені для всіх ступенів розвитку МСП (створення, інновації, фінансова реструктуризація, переуступання, розвиток) у Франції OSEO створила відповідні гарантійні фонди, виступаючи гарантом-поручителем кредитів, виданих МСП банками-партнерами. (Банки в даному випадку також несуть певні ризики за наданий кредит, тому що гарантія покриває лише його частину – від 40% до 70%). З 2007 році німецький KfW стосовно кредитів, що видаються банками МСП на поповнення обігових коштів, надає гарантію покриття у 50%.

Підтримка ДІР приватного сектора. Для стимулювання промислових інновацій у Франції діє Програма Стратегічні промислові інновації (ISI), у Німеччині – Програма підтримки промислових колективних досліджень (IGF). Мета обох програм полягає у забезпеченні потреб МСП у наукових розробках промислової спрямованості з високим комерційним потенціалом через залучення до співпраці дослідницьких установ. **Німеччина застосовує проектне фінансування дослідницьких інститутів, що належать Асоціації дослідницьких об'єднань німецької промисловості (AiF); Франція – субсидії (25-45% від вартості стадії прикладних розробок) та авансів, що підлягають відшкодуванню (40-50% вартості виконання експериментальних розробок), що надаються OSEO.**

Трансфер знань між державними дослідницькими установами та промисловістю. У Франції створено Спільні установи державно-приватних досліджень та Мережі технологічного розвитку, у Німеччині – Мережі компетенцій Німеччини. Мета цих заходів однакова – поєднання суб'єктів інновацій задля прискорення впровадження результатів ДІР у промисловість, проте джерела фінансування різні: у Франції мережі технологічного розвитку підтримуються державою (50% через OSEO) та регіональними радами; у Німеччині вони не отримують жодної фінансової допомоги, їх спонсори – фонди, внески членів, Товариство Фраунгофера, промислові компанії. Нова ініціатива Німеччини – **інноваційні альянси** між наукою і бізнесом, орієнтовані на конкретні сфери прикладного застосування або майбутні ринки – базуються вже на засадах задоволення потреб промислових компаній у співпраці з державними дослідницькими організаціями. Федеральний уряд спільно з промисловістю співфінансують ДІР та іншу діяльність альянсів, пов'язану з реалізацією специфічних, довгострокових коопераційних проектів.

Для стимулювання передачі знань від вузівського сектору в промисловість у Німеччині реалізується програма «Дослідження технологічних вузів спільно з підприємствами» (FHprofUnd), а також започатковано ініціативу «Кваліфікація та приєднання» (Abschluss und Anschluss); у Франції діє «Промисловий договір на здійснення досліджень на підприємстві» (CIFRE). Реалізація цих заходів сприяє залученню фахівців інженерних спеціальностей у реальний сектор економіки.

Також у Німеччині для фінансування спільних досліджень державних наукових установ з промисловими МСП та прискорення передачі знань і технологій у виробництво діє Програма FH3 (учасники – університети, що здійснюють прикладні розробки в галузі інжинірингу та природничих наук, і регіональні МСП; фінансова підтримка передбачена установам прикладних досліджень, до 20% бюджету програми отримує МСП) та Програма «Дослідницький бонус» (Forschungsprämie). Премія покриває 25% витрат дослідницьких установ щодо проектів з МСП, але її максимум складає 100 тис. євро.

Кластерні структури. У Франції створено *поліуси конкурентоспроможності*, де зусиллями багатьох партнерів (МСП, великих компаній, державних лабораторій) реалізуються регіональні проекти відповідно до стратегії кластера; фінансування здійснює OSEO через Єдиний міжміністерський фонд (FU) у вигляді субсидій від 25% до 45% вартості проекту (до 5 років). У Німеччині з 2001 року діє аналогічна програма «Поліуси інноваційного регіонального зростання», що фінансується спільно державним і приватним сектором. Проте, починаючи з 2007 року, в країні запроваджено Конкурс «Провідний кластер», відмінність якого полягає в тому, що нові кластери базуються лише на масштабних проєктах, спрямованих на досягнення світової першості Німеччини у 5 сферах, визначених Стратегією в галузі високіх технологій 2020; учасники-переможці конкурсу отримують державні гранти для реалізації проєкту (до 5 років);

Стимулювання ДІР через попит. Уряд Франції активно підтримує попит на інновації МСП: в рамках Програми «Перехідний міст» налагоджуються партнерські зв'язки з великими клієнтами, які допомагають МСП здійснювати розвиток інновацій та отримувати результати, що становитимуть для них інтерес. Допомога складається з паритетного тристороннього фінансування з боку OSEO, МСП та корпоративних клієнтів. Також з 2008 року реалізується ініціатива *Угоди на державні підряди у сфері високих технологій*, згідно з якою державні покупці можуть резервувати для інноваційних МСП до 15% своїх високотехнологічних ринків, досліджень та розробок, вивчень технологій. *Інноваційно-орієнтовані держзакупівлі* також у числі пріоритетів уряду Німеччини.

Стимулювання експорту високотехнологічних товарів. Уряд Німеччини активно залучає МСП до страхування експорту нових технологій та високотехнологічних товарів від економічних і політичних ризиків (переважно за допомогою страхового товариства Hermes Bürgschaften). Також в рамках розвитку страхування експорту уряду Німеччини ввів з 1 січня 2010 року спеціальну програму *страхування експортних кредитів*. Франція для сприяння розвитку міжнародної діяльності національних МСП започаткувала у 2009 *позику для експорту* (OSEO надає від 20 000 до 150 000 євро). Основне її призначення – розвиток діяльності за кордоном, дослідження ринку тощо, а також інвестиційний гарантійний кредит на розвиток експортної діяльності.

Підсумовуючи вищенаведені результати нашого аналізу, ми дійшли висновку, що головною особливістю та відмінністю державної підтримки дослідницької та інноваційної діяльності, що є підґрунтям для створення та розвитку високотехнологічних підприємств, у Франції є **адресний підхід**.

Зокрема, кваліфікування МСП та надання їм статусу «Інноваційні підприємства» (виконує OSEO, дійсне 3 роки) здійснюється для відкриття їм доступу одночасно до кількох державних преференцій без додаткових бюрократичних процедур: 1) фінансування взаємними фондами в підтримку інновацій (FCPI), 2) державного ринку високих технологій (до 15% державник закупки), 3) інвестиційного гарантійного кредиту на розвиток експортної діяльності від COFACE.

Маркування установ, що сприяють трансферу технологій на регіональному рівні (виконує MESR, дійсне 3 роки), як-то: Центр технологічних ресурсів – CRT, Одиниця поширення технологій – CDT, Технологічна платформа – PFT, започатковано для надання асигнувань на виконання їх функцій в рамках національної програми Держава-регіон.

Кваліфікування державних наукових установ та присвоєння статусу «Інститути Карно» (спільно MESR та ANR) проводиться для залучення їх до виконання спеціалізованих прикладних досліджень та додаткового проєктного фінансування від ANR.

Фіскальні та соціальні пільги у Франції також надаються селективно. Зокрема, МСП за умови отримання статусу «Молоде інноваційне підприємство» – JEI та «Молоде університетське підприємство» – JEU (присвоюється OSEO). Це стосується і надання податкового кредиту на дослідницькі витрати. Хоча можливість отримання мають різні категорії підприємств, на практиці рішення про податкові відрахування щодо витрат на ДІР приймається після експертизи претендента, яку здійснює представник OSEO, уповноважений MEFI. Наявність статусу JEI є підґрунтям для отримання цього привілею.

Принциповою відмінністю Німеччини від Франції (та багатьох інших країн) є те, що для заохочення створення й розвитку інноваційних МСП **Німеччина практично не застосовує фіскальні стимули**, зокрема податкові відрахування щодо витрат на ДІР, вважаючи цей непрямий захід підтримки невідповідним інструментом поточної інноваційної політики країни. (Експерименти щодо дії фіскальних стимулів Німеччина проводила 30 років тому). У 1980 федеральний уряд пропонував два типи непрямих ДІР інструментів: податковий кредит на інвестиції в ДІР, комбінований з податковою знижкою на ДІР-витрати та субсидії на витрати на ДІР-персоналу. Проте на початку 90-х їх було скасовано. ДІР на підприємствах малого й середнього бізнесу підтримуються тільки через прямі заходи, що базуються на заявлених програмах підприємств та їх оцінці відповідними Projektträger. На наш погляд, така позиція дає можливість уряду більшою мірою контролювати та координувати напрямки досліджень, спрямовуючи їх на реалізацію визначених стратегічних пріоритетів. Цим пояснюється наведений у звіті ЄС факт [2, с. 19], що 92% проєктного фінансування в країні пов'язано з визначеними ключовими сферами ДІР. Очевидно, що сертифікування установ та надання їм фіскальних преференцій поки не сумісне з курсом досить консервативної інноваційної політики Німеччини – навіть незважаючи на те, що Федеральне міністерство освіти і досліджень (BMBF) визнало факт цілковитої придатності ініціативи податкових стимулів ДІР та її позитивного ефекту. Крім того, BMBF зазначило, що фінансування ДІР на основі податків

має переваги порівняно з фінансуванням на основі субсидій – серед іншого, в аспекті ступеня впливу, але вимагає значних додаткових ресурсів [3, с. 84]. Непоспільність уряду Німеччини щодо прийняття такого радикального заходу полягає в тому, що через два роки після цього висновку Комісія експертів з досліджень та інновацій знов зазначила, що «податкові стимули ДІР можуть стимулювати компанії розпочати діяльність, пов'язану з ДІР, та продовжувати цю діяльність протягом тривалого періоду» [4, с. 16].

Позиція Німеччини – цілком зрозуміла. Її інноваційна система сформована вже багато десятиліть, стабільна, без радикальних змін щодо інструментів та програм, ґрунтується на високоякісних, ефективних суб'єктах інновацій, котрі забезпечують країні статус найбільшого інноватора та виконавця ДІР у ЄС і амбіції посісти позиції світового лідера. Запровадження нового заходу може викликати небажані зміни інших інструментів.

Натомість уряди інших країн, що намагаються досягти позицій світових лідерів, зокрема, Кореї та Китаю, широко застосовують адресний підхід до надання преференцій. Зокрема, в Кореї з 2006 року діє 13 сертифікаційних програм двох типів: перший маркує передові технології та продукти, як-то: «Нові першокласні технології» та «Нові першокласні товари», другий – надає знак якості, наприклад, «Товари високоякісного МСП». У Китаї з 2008 сертифікати надаються високо- та новотехнологічним підприємствам (за умови відповідності певній системі критеріїв, один з яких – значна частка у випуску високотехнологічних товарів, перелік котрих складено виходячи з національних стратегічних сфер досліджень). Наявність такого сертифікату надає право отримання податкових преференцій у вигляді зниження податку на прибуток з 25% до 15%.

ВИСНОВКИ

Отже, практика селективного підходу у наданні фінансових, фіскальних та інших преференцій шляхом кваліфікування та сертифікування господарюючих суб'єктів успішно застосовується в країнах, де суб'єкти інновацій – неоднорідні за своїми техніко-економічними, інноваційними та кадровими параметрами, а високотехнологічна виробнича сфера знаходиться в стадії становлення. Через обмежені ресурси уряди цих країн таким чином намагаються оптимізувати фінансові потоки в напрямку суб'єктів, що більш сприятливі до інновацій, здійснюючи політику «посилення сильних» і формуючи національних лідерів.

На доцільності адресного підходу до підтримки українських підприємств на шляху створення та реалізації високотехнологічних продуктів ми наполягаємо вже кілька років [5-7]. Вже є багато напрацювань [8-9], але залишається ще велика кількість невирішених проблем. Серед них ті, які вкрай необхідно розв'язати найближчим часом:

1. Розробити **«Методологічні рекомендації з ідентифікації продуктів передових технологій»**. Їх застосування дозволить створити **Державний реєстр високотехнологічних товарів промислового комплексу України**, цільове призначення якого має два аспекти:

фіскальний (надання податкових пільг при виробництві цих товарів; забезпечення автоматичного відшкодування ПДВ при їх експорті, страхування експорту; пільг іноземним інвесторам при налагодженні виробництва цих товарів в Україні);

статистичний (оцінка ефективності новаторської діяльності в країні, результативності вкладання коштів у пріоритетні напрямки розвитку технологій, підґрунтя для ідентифікації високотехнологічних підприємств).

2. З урахуванням кращого світового досвіду, напрацювань вітчизняних вчених та українських реалій підготувати офіційний документ **«Методологічні рекомендації з ідентифікації та кваліфікування високотехнологічних господарюючих суб'єктів – резидентів України»**, який дозволить уповноваженим державним інституціям здійснювати технологічну діагностику та присвоювати марку «високотехнологічне підприємство». Визначені господарюючі суб'єкти мають скласти **Державний реєстр високотехнологічних промислових підприємств України**, цільове призначення якого також має два аспекти:

реалізація адресного підходу у наданні державних преференцій – фіскальних пільг, державних грантів, субсидій, пільгових умов кредитування, гарантій банківського фінансування, держзамовлень тощо для стимулювання розробки й виробництва високотехнологічних товарів;

оцінка реального стану високотехнологічної виробничої сфери країни та прогнозування його майбутніх змін, що дасть можливість розробити відповідні програми і заходи із забезпечення безперебійної роботи та поширити їх досвід на інші вітчизняні підприємства.

3. Розробити **методологічний підхід до оцінки діяльності маркованих високотехнологічних підприємств, який би покладався в першу чергу**

на якісні, а не на кількісні показники. Тобто створити інструмент збору знань про визначені підприємства, а не типову статистичну форму звітності.

Це має бути багатоаспектна анкета **«Обстеження ресурсів, заходів і результатів високотехнологічного підприємства»**, за якою акумулюватиметься інформація про наявний потенціал, дії з досягнення стратегічних цілей, зв'язки та отримані ефекти. Цільове призначення багатоаспектної анкети полягає в наступному:

встановлення кореляції між параметрами підприємства та застосуванням певних передових промислових технологій, випуску високотехнологічних товарів, створення доданої вартості;

дослідження впливу змін внутрішніх факторів на результативність та структурні зміни господарюючого суб'єкта, зокрема збільшення якості виробу, зростання економічної віддачі, зміни характеру ринку, зміни кадрової структури тощо.

Отримана інформація дозволить визначити загальну якість високотехнологічного виробництва в Україні та причини її зміни, а також оцінити ефективність вкладеного державного й приватного капіталу на досягнення цілей національної дослідницької та інноваційної політики, які, серед іншого, полягають у створенні ефективних, конкурентоспроможних на світовому рівні виробництв.

Дані пропозиції стосуються лише одного аспекту – оптимізації державної підтримки існуючих високотехнологічних підприємств. Проте відкритими залишаються базові питання – відповідність національної інноваційної системи економічним і соціальним умовам України та адекватність інноваційної політики, які лежать в основі становлення високотехнологічної виробничої сфери. При їх вирішенні недоцільно покладатися лише на досвід інноваційного лідера – Німеччини – чи «інноваційного послідовника», яким є Франція, чи будь-якої іншої країни. Слід **враховувати обмежені фінансові можливості, соціально-економічні, науково-технологічні та політико-правові особливості України, які обумовлюють сприйнятливості країни до реформ та здатність досягти намічених цілей.**

У наступній статті буде подано рекомендації щодо піднесення національної високотехнологічної виробничої сфери через вдосконалення базових елементів НІС, а також заходів та інструментів інноваційної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України. Том 3. – Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів Остаточний варіант (проект від 19.10.2011). – К. Фенікс, 2011. – 76с.
2. Nill Jan ERWATCH. Country Reports 2009: Analysis of policy mixes to foster R&D investment and to contribute to the ERA: Germany / [Nill Jan, Landwehr Amrie, Carabias Vicente, Carat Gérard]. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. – 47 p.
3. Research and Innovation for Germany. Results and Outlook. – Berlin: BMBF, 2009. – 108 p.
4. Research, innovation and technological performance in Germany. EFI Report 2011. – Berlin: EFI, 2011. – 192 p.
5. Саліхова О.Б. Високі технології: проблеми їх інтерпретації, класифікації та квантифікації в Україні / О.Б. Саліхова // Проблеми науки. – 2006. – №12. – С. 18-24.
6. Саліхова О.Б. Українським високотехнологічним виробництвам - «табель про ранги» / О.Б. Саліхова, О.В. Крехівський // Економіст. – 2010. – №6. – С. 24-29.
7. Саліхова О.Б. Національні високотехнологічні виробництва: персоналізований підхід до визначення та надання преференцій / О.Б. Саліхова // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – №5. – С. 22-29.
8. Саліхова О.Б. Методика ідентифікації українських високотехнологічних промислових підприємств / О.Б. Саліхова // Ринок технологій: проблеми та шляхи вирішення. Тези доповідей. – К.: УкрІНТЕІ, 2007. – С. 139-145.
9. Саліхова О.Б. Оцінка високотехнологічної виробничої сфери – фундамент для створення дієздатної інноваційної стратегії держави / О.Б. Саліхова // Економіка промисловості. – 2010. – №1. – С. 85-95.
10. Stratégie nationale de recherche et d'innovation – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://media.enseignementsup-recherche.gouv.fr/file/SNRI/69/8/Rapport_general_de_la_SNRI_-_version_finale_65698.pdf
11. Rapport Annuel EPIC OSEO 2010. – Paris: EPIC OSEO, 2011. – 148 p.
12. L'état de l'Enseignement supérieur et de la Recherche en France. – Paris: MESR, 2011. – 89 p.
13. Recherche et enseignement supérieur. Annexe à la loi de finances initiale pour 2011. – Paris: MIREs. – 2010. – 122 p.